

Выкарыстаньне дыскусіі на ўроку

1. Дыскусія. Віды дыскусіі

Дыскусія, на думку І.П. Падласага, з тых мэтадаў, якія паступова ўваходзяць у практыку сучаснай школы і ў шэрагу выпадкаў забяспечваюць добрыя вынікі пры разьвязваньні тых задачаў, дзе іншыя мэтады менш эфэктыўныя [8].

Звычайна пад «дыскусіяй» разумеюць дыялёг ці групавое ўзаемадзеяньне ў працэсе абмеркаваньня пытаньня, абмену думкамі, ідэямі, выказваньня дадатковай ці ўдакладняючай інфармацыі. У той жа час, спрэчку, пры якой адбываецца сутыкненьне палярных пунктаў гледжаньня, адстойваньне пазыцыяў, падыходаў, імкненьне даказаць сваю праўду, таксама трактуюць як дыскусію.

Для больш дакладнага тлумачэньня гэтага паняцьця зьвернемся да Расейскай пэдагагічнай энцыкляпэдыі. У ёй дыскусія (лат. *discussio* — разгляд, дасьледаваньне) вызначаецца як «спосаб арганізацыі сумеснай дзейнасьці з мэтай інтэнсыфікацыі працэсу прыняцьця рашэньняў у групе; мэтад навучаньня, які павялічвае інтэнсіўнасьць і эфэктыўнасьць навучальнага працэсу за кошт актыўнага ўключэньня навучэнцаў у калектыўны пошук ісьціны» [9, с. 273].

У кнізе «Дыскусія ў навукова-тэхнічнай прапагандзе і актыўным навучаньні» сэнс слова «дыскусія» трактуецца як «дасьледаваньне, разбор, які заключаецца ў калектыўным абмеркаваньні якога-небудзь пытаньня, праблемы ці ў супастаўленьні інфармацыі, ідэяў, думак, сказаў» [1, с. 4].

Такім чынам, можна зрабіць выснову, што дыскусія дазваляе паставіць навучэнцаў у сытуацыю множнасьці пазыцыяў па праблеме, якая разглядаецца. Гэта выклікае неабходнасьць выслухаць пазыцыі іншых удзельнікаў дыскусіі, паспрабаваць зразумець іх пункт гледжаньня, прааналізаваць яго і быць гатовым засвоіць новыя веды, якія ўтрымліваюцца ў ідэях іншых.

Адэт Басіс у артыкуле «Веды, культура і дэмакратыя» адзначае,

што працэс набыцця навучэнцамі ведаў павінен «адбывацца ў сытуацыі адкрытага сутыкнення ўласных сумневаў і супярэчнасцяў з сумневамі й супярэчнасцямі іншых. Зусім не для таго, каб выцясьніць чыйсьці пункт погляду ці думку, а для таго, каб – разам – навучацца ў сытуацыі негвалтоўнага вырашэння канфліктаў, у такіх умовах, якія адначасова збліжаюць і дыферэнцыруюць, навучацца таму, як навучыцца прыслухоўвацца да сябе, як абдумаць, аргументаваць, вырашаць» [11, с.12].

Кажучы іншымі словамі, акрамя новых ведаў, якія навучэнцы набываюць у працэсе дыскусіі, яны маюць магчымасць разьвіваць навыкі міжасабовага ўзаемадзеяння альбо, вяртаючыся да цытаты Адэт Басіс, навыкі «негвалтоўнага вырашэння канфліктаў»: прызнання магчымасці роўнага існавання некалькіх пазыцыяў, думак па пэўнай праблеме, павагі асобы іншага ўдзельніка дыскусіі, яснага й ляканічнага пераказу сваіх думак, фармулявання пытанняў [11].

Арганізацыя й правядзенне дыскусіі ў навучальным працэсе дазваляе нам гаварыць пра навучальную дыскусію, якая, на думку М.В. Кларына, «уяўляе сабой мэтанакіраваны і ўпарадкаваны абмен поглядамі, думкамі ў групе дзеля пошуку ісціны (ісцін), прычым усе ўдзельнікі – кожны па-свойму – удзельнічаюць у арганізацыі гэтага абмену» [4, с.80].

Навучальная дыскусія заснаваная на ўзаемадзеянні навучэнцаў і накіраваная на пошук новых ведаў, ацэнкі падзеяў, зьяваў, супастаўленьне пазыцыяў, пунктаў погляду, падыходаў.

Яна эфэктыўная для фармавання ўменьня слухаць, збіраць інфармацыю, для замацавання звестак, творчага асэнсавання вывучанага матэрыялу і фармавання каштоўнасных арыентацыяў.

У кнізе «Инновации в мировой педагогике: обучение на основе исследования, игры и дискуссии» М.В. Кларын адзначае, што ў педагагічнай практыцы існуе некалькі відаў дыскусіі.

Дэбаты. Гэта цудоўны мэтад, які прадугледжвае «барацьбу словамі», імкненьне да перамогі. Мэтаю гэтага мэтаду ёсць пошук лепшых аргументаў у абарону сваёй пазыцыі, абвастрэнне й удакладненне сваёй пазыцыі, дэманстрацыя слабой абгрунтаванасці супрацьлеглай пазыцыі. Дэбаты могуць праходзіць як у вуснай, так і пісьмовай форме.

Перамовы. Дадзены від дыскусіі прымяняецца настаўнікам з мэтай абмеркавання сытуацыі й пошуку рашэння, знаходжання кампрамісу, дасягнення кансэнсусу й наладжвання супрацоўніцтва паміж вучнямі; вучнем і настаўнікам.

«Круглы» стол. Размова, у якой навучэнцы прымаюць удзел на роўных умовах з мэтай абмену меркаваннямі, ідэямі.

Паседжаньне экспертнай групы (панэльная дыскусія). Арганізацыя й правядзеньне гэтага віду дыскусіі прадугледжвае два этапы. Першы этап – папярэдняя падрыхтоўка пяці-шасці вучняў з класы па абмеркаванні задуманай праблемы, у працэсе якой ідзе падбор матэрыялу й фармаваньне ўласнага погляду. На другім этапе яны пераказваюць сваю пазыцыю іншым навучэнцам класы. Пры гэтым іх выступ не павінен перарастаць у маналёг. У слухачоў ёсць магчымасьць задаць пытаньне й атрымаць на яго адказ.

Форум. Абмеркаваньне пытаньняў экспертнай групай, якая складаецца з навучэнцаў, з класай на ўроку.

Сымпозыюм. Шырока распаўсюджаны від абмеркаваньня, які дазваляе вучням выступіць з паведамленьнямі, якія прэзэнтуюць іхнія пункты погляду, а пасля адказаць на пытаньні як настаўніка, так і сваіх аднаклясьнікаў [4].

У той жа час, нягледзячы на разнастайныя формы дыскусіі, большасьць настаўнікаў эпізадычна выкарыстоўвае гэты мэтад у навучальным працэсе. Гэта, на наш погляд, тлумачыцца тымі цяжкасьцямі, якія мае настаўнік пры яе арганізацыі. Да іх можна аднесці: сыход у працэсе абмеркаваньня ад прадмету дыскусіі; няўменьне навучэнцаў дыскутаваць; ацэньваньне навучэнцамі адно аднаго; канфлікты; дадатковая падрыхтоўка да ўроку. Намаганьні настаўніка першы час могуць быць скіраваны на фармаваньне камунікатыўных уменняў і навыкаў вядзеньня дыскусіі ў вучняў, не фіксуючы асаблівай увагі на зьмесьце тэзаў, якія выказваюцца, аргумэнтаў па пытаньнях, якія абмяркоўваюцца. Таму прапануем разгледзець асноўныя этапы падрыхтоўкі й правядзеньня дыскусіі. Аўтары кнігі

«Навучаемся дэмакратыі без нуды і з ахвотай» вылучаюць тры этапы пры падрыхтоўцы й правядзеньні дыскусіі [7]. Спынімся на іх больш падрабязна.

2. Падрыхтоўка й правядзеньне дыскусіі

Падрыхтоўчы этап

Эфэктыўнасьць дыскусіі залежыць ад актуальнасьці і яснай фармулёўкі пытання абмеркаваньня, яснай пастаноўкі *што і навошта абмяркоўваецца*. Пры фармуляваньні праблемы і мэты дыскусіі прадугледжваецца наяўнасьць агульных ведаў і некаторых разыходжаньняў у гэтых ведах у вучняў, валоданьне імі агульнымі тэрмінамі, паняцьцямі па тэме дыскусіі.

Мэты дыскусіі звычайна шчыльна звязаныя зь яе тэмай. Шырока сфармуляваная тэма прадугледжвае збор і ўпарадкаваньне інфармацыі, пошук альтэрнатываў, інтэрпрэтацыю аргументаў, якія прыводзяцца, прыкладаў. Вузка сфармуляваная тэма сканчаецца звычайна прыняцьцем групавога рашэньня па пытаннях, якія абмяркоўваюцца. Такім чынам, дыскусія можа быць накіраваная на:

- абдумваньне й разгляд пытанняў, якія абмяркоўваюцца з розных бакоў, крытычнае стаўленьне да аднаго й таго ж прадмету, зьявы, сытуацыі;
- знаходжаньне кампрамісных рашэньняў на праблему, канструяваньне новых ведаў;
- зьмена ўстановак;
- стымуляваньне творчасьці;
- фармаваньне камунікатыўных уменняў і навыкаў вядзеньня дыскусіі [1, с. 4].

Настаўнік знаёміць навучэнцаў з альгарытмам правядзеньня дыскусіі, разьмяркоўвае пры неабходнасьці ролі.

На гэтым этапе неабходна арганізаваць з дапамогай пытанняў і адказаў дапасаваньне па паняцьцях, тэрмінах сярод навучэнцаў, бо гэта ёсьць найважнейшай умовай узаемаразуменьня ў працэсе абмеркаваньня і будзе садзейнічаць глыбокаму й зьмястоўнаму разгляду праблемы. У адваротным выпадку дыскусія можа ператварыцца ў непатрэбную спрэчку, у якой большая частка часу будзе патрачана на ўдакладненьне пазыцыяў кожнага з удзельнікаў.

Можна нагадаць тыя нормы, якія былі выпрацаваныя раней для арганізацыі сумеснай працы, дадаць, пры неабходнасці, новыя.

Абавязковая ўмова правядзення зьмястоўнай дыскусіі – устаноўка настаўніка **на супраць**, якую разумеюць як яснасьць і канкрэтнасьць аргументаў, якія прыводзяцца; наяўнасьць дапасаванасьці ў тэрмінах і значэньнях; падтрымка сяброўскай атмасфэры, з аднаго боку, а з іншага – наяўнасьць аўтаномнасьці кожнага ўдзельніка абмеркаваньня, іх уменьне выслушаць да канца, крытычна ставіцца да тэзаў апанэнта й жаданьне выказаць свой пункт погляду.

У залежнасьці ад пастаўленых мэтаў дыскусіі крытэры ацэньваньня дзейнасьці навучэнцаў на ўроку будуць розныя. Прывядзём прыклады.

Калі мэтаю дыскусіі ёсьць стварэньне ўмоваў для фармаваньня камунікатыўных уменьняў і навыкаў у навучэнцаў, уменьняў працаваць у групе, то крытэрамі ацэньваньня дзейнасьці вучняў стануць:

- выкананьне нормаў працы ў групе;
- уменьне задаваць і адказваць на пытаньні;
- жаданьне й дэманстрацыя гатоўнасьці да прыняцьця пункту погляду іншага ўдзельніка;
- ссылікі на ідэі й меркаваньні іншых удзельнікаў дыскусіі;
- уменьне ўсталёўваць лягічныя сувязі паміж прыведзенымі аргументамі [10].

Пры ацэньваньні ўзроўню ведаў вучня па тэме дыскусіі можна вылучыць наступныя крытэры:

- не адхіляецца ад тэмы;
- раздумвае пра ідэі, якія сам не падзяляе;
- сынтэзуе інфармацыю, атрыманую ад аднаклясьнікаў, прыходзіць да высноваў, якія складаюць новы сэнс;
- арыгінальнасьць, творчасць;
- яснасьць і разнастайнасьць высноваў, якія прыводзяцца [10].

Настаўніку й вучням цяжка ўтрымаць у памяці шмат крытэраў ацэньваньня. Іх колькасьць не павінна перавышаць трох, іх можна фіксаваць у табліцы. Калі мэтад, які выкарыстоўваецца, прадугледжвае паэтапнае ацэньваньне, напрыклад, «Тарнада», то настаўнік камэнтую дзейнасьць вучняў, фіксуючы адзнакі на дошцы, аркушах паперы.

Цвёрджаньні для дыскусіі павінны быць сфармуляваны так, каб вучню неабходна было асэнсаваць іх, знайсці аргумэнты ў пацвёрджаньне ці абвяржэньне меркаваньня, якое прапановуеца, актуалізаваць свае веды й вопыт і выкарыстоўваць іх у працэсе абмеркаваньня для дасягненьня канцовага выніку.

Характар пытанняў шмат у чым акажа ўплыў на зьмест дыскусіі. Найўнасьць адкрытых, якія не прадугледжваюць адназначнага адказу, цвёрджаньняў будзе стымуляваць мысьленьне навучэнцаў, пошук, выпрацоўку ўласнай ацэнкі, пазыцыі той ці іншай зьявы, уласнага меркаваньня.

Праверыць спрэчнасьць пытання можна наступным чынам: настаўнік запісвае на дошцы ці лісьце паперы пытаньні, а пасля зачытвае іх па чарзе і просіць навучэнцаў па чарзе падняць руку тых, хто згодны ці нязгодны з тэзай, што прагучала. Падлік вынікаў галасаваньня дазволіць вызначыць цвёрджаньні, якія найбольш падыходзяць для абмеркаваньня. (Гэты ход падказалі нашай калезе студэнты пэдагагічнага ўнівэрсытэту.)

Прывядзём прыклад цвёрджаньняў па тэме «Чалавек сярод людзей», якая вивучаецца ў рамках прадмету «Чалавек і грамадзтва».

Калі група ня можа прыйсьці да адзінага рашэньня, то апошнія слова застаецца за лідэрам.

Група ня будзе зьяднанай, калі лідэр будзе дазваляць выказваць супрацьлеглыя пазыцыі й думкі.

Лідэр мае права прымяняць пакараньне ў дачыненні да сябраў групы.

Правядзеньне дыскусіі

Дэманстрацыя кінафільму, ілюстрацыйнага матэрыялу, апісаньне канкрэтнага выпадку, выкарыстаньне бягучых навінаў, ролевае разыгрываньне эпизоду, запрашэньне экспэртаў, на думку М.В. Кларына, дазволіць плаўна перайсьці да абмеркаваньня тэмы, актывізаваць увагу навучэнцаў, настроіць на прадуктыўнае абмеркаваньне разгляданай праблемы.

Пры выкарыстаньні некаторых мэтадаў (напрыклад, «Тарнада») навучэнцам (часам) даводзіцца адстойваць пункт гледжаньня, пазыцыю, супрацьлеглую іхным поглядам і перакананьням.

У гэтым выпадку настаўніку неабходна тлумачыць вучням, што

існуюць розныя пазыцыі, кожная зь якіх мае права на існаваньне. Для знаходжаньня аргумэнтаў у абарону сваёй пазыцыі неабходна прадбачыць аргумэнты сваіх апанэнтаў, паглядзець на сваю пазыцыю зь іхнага гледзішча. Гэтаму неабходна навучыцца, і ў навучэнцаў ёсьць такая магчымасьць у згаданай дыскусіі.

Настаўнік назірае за групавой дынамікай, выкананьнем нормаў працы, атмасфэрай у групе й рэгулюе іх.

Неабходна таксама сачыць за тым, каб выконваўся рэглямэнт этапаў дыскусіі й рэглямэнт выступу кожнага ўдзельніка, які дазваляе пазьбегнуць паўзаў ці зацягваньня працэсу абмеркаваньня, які спрыяе выступу вялікай колькасьці навучэнцаў.

У працэсе дыскусіі важна, каб удзельнікі не адыходзілі ад тэмы, разглядалі пытаньне, якое абмяркоўваецца, з розных бакоў, каб размова будавалася на абмеркаваньні тэмы (пытаньня, праблемы), а не на абмеркаваньні асобаў саміх вучняў.

Настаўніку неабходна тактычна спыняць удзельнікаў, якія адхіляюцца ад тэмы, і накіроўваць іх на абмеркаваньне пытаньня, тэмы, праблемы, не дапускаць празьмернай актыўнасьці адных вучняў і пасіўнасьці іншых, старацца прывабіць у працэс абмеркаваньня ўсіх навучэнцаў.

Прамежкавы аналіз выказаных ідэяў, думак, пазыцыяў праз пэўныя інтэрвалы садзейнічае плаўнаму пераходу да наступнай дыскусіі, атрыманьня адваротнай сувязі, дасягненьня пастаўленай мэты, атрыманьня задавальненьня ад дзейнасьці ў большыні ўдзельнікаў.

Заклучны этап

Падвядзеньне вынікаў дыскусіі, дапамога навучэнцам у правядзеньні аналізу зробленай працы найчасьцей звязаныя з самымі простымі пытаньнямі: наколькі група змагла дасягнуць пастаўленай мэты ці задачы, што садзейнічала прадуктыўнай дыскусіі, што перашкаджала, ці змог кожны вучань браць удзел у абмеркаваньні і г.д.?

Адказаць на гэтыя пытаньні дапаможа прэзэнтацыя сумеснай працы ўсёй клясы ці кожнай малой групы, запіс дыскусіі на магнітафоне, запісы й назіраньні настаўніка, камэнтары вучняў, вылучэньне імі цікавых ідэяў, моцных аргумэнтаў розных бакоў, падтрымка добразычлівай атмасфэры ў працэсе абмеркаваньня.

На гэтым этапе настаўнік можа выкарыстоўваць мэтады аргані-

зацыі ацэначнай дзейнасці, атрымання змястоўнай зваротнай сувязі, такія як апытальнік, анкета, табліцы з крытэрамі ацэньвання дыскусіі, няскончаныя сказы, пісьмовае эсэ і г.д.

Пры падвядзенні вынікаў дыскусіі можна арганізаваць сумесны пошук адказаў на наступныя пытанні:

- Якія вынікі атрымала група?
- Ці ўсе вучні прымалі актыўны ўдзел?
- Ці шмат было жадаючых выказацца, ці настаўніку даводзілася пастаянна прапаноўваць удзельнічаць у абмеркаванні?
- Ці была ў кожнага магчымасць выказаць сваю думку, асабліва ў сарамлівых навучэнцаў?
- Ці ўтрымлівала група тэму абмеркавання, ці сыходзіла ад прадмету дыскусіі?
- Ці займаў настаўнік дамінуючую пазыцыю пры абмеркаванні пытанняў?
- Ці задаваліся вучнямі й настаўнікам адкрытыя пытанні, пытанні на ўдакладненне?
- Ці падводзіліся прамежкавыя вынікі, ці сумаваліся пункты погляду?
- Ці прыводзіліся ясныя аргументы, прыклады, ці рабіліся абагульненні самімі вучнямі ў працэсе абмеркавання? [4]

Такім чынам, гэтыя пытанні дапамогуць настаўніку й вучням атрымаць зваротную сувязь пра сваю дзейнасць, зафіксаваць моцныя й слабыя моманты працы групы, скарэктаваць далейшую працу па тэме, якая вывучаецца.

3. Роля настаўніка пры арганізацыі й правядзенні дыскусіі

Эфектыўнасць правядзення дыскусіі залежыць ад пэўных умоваў: рэгламэнту, мэты дыскусіі, спрэчнасці цвёрджанняў, падрыхтаванасці вучняў і, вядома, гатоўнасці самога настаўніка.

Камунікабельнасць, моўная культура, хуткасць рэакцыі, павага да ўдзельнікаў дыскусіі, уменне валодаць сабой і весьці дыялёг, быць аб'ектыўным, адбіраць інфармацыю – неад'емныя патрабаванні да таго, хто вядзе дыскусію, якія дазваляюць апэратыўна рэагаваць на сытуацыю, што пастаянна мяняецца, цудоўна справіцца з ролямі, якія выконваюцца.

Пры вядзенні і ўдзеле ў дыскусіі настаўнік выконвае адразу некалькі роляў.

Арганізатар групавога даследавання – прапанова неабходнай інфармацыі для абмеркавання і спосаб яе аналізу.

Фасылітатар – арганізацыя і пабудова канструктыўнай дзейнасці па абмеркаванні праблемы, актуалізацыя працэсу ўспрымання, прадстаўлення, прыняцця рашэнняў.

Камунікатар – стварэнне ўмоваў для ўзаемадзеяння ўсіх вучняў класы, уменне слухаць, выказваць свае думкі і пачуцці, а таксама ўменне суаднесці і дапасаваць індывідуальныя здольнасці суб'ядніка і уласную індывідуальнасць.

Ролі настаўніка мяняюцца на працягу ўсяго працэсу абмеркавання, бо гэта, перадусім, звязана з мэтамі, дынамікай працы групы, выбранай формай абмеркавання.

4. Пытанні як сродак арганізацыі і правядзення дыскусіі

У зьмястоўным плане пытанні зьяўляюцца складовым і асноўным сродкам пры разглядзе тэмы ці праблемы. Характар пытанняў дазваляе ўдзельнікам атрымаць дадатковую інфармацыю, вызначыць далейшы стыль паводзінаў, стымуляваць творчае мысленне, фармаванне і крытычнае асэнсаванне ўласнага пункту гледжання, пазыцыі.

У кнізе «Дыскусія ў навукова-тэхнічнай прапагандзе і актыўным навучанні» фіксуюцца два віды пытанняў. Разгледзім кожны з іх больш падрабозна.

1. Удакладняльныя (закрытыя) пытанні накіраваны на ўдакладненне атрыманай інфармацыі, вызначэнне праўдзівасці выказанай тэзы. Яны заахвочваюць апанэнта адказаць «так» ці «не».

2. Дапаўняльныя пытанні падахвочваюць удзельнікаў гаварыць пра новыя ўласцівасці або якасці прадмету, зьявы абмеркавання. Пытанні пачынаюцца са словаў «што? дзе? калі? чаму? як?»

Дапаўняльныя пытанні могуць быць **простымі і складанымі**. Пад **простым** пытаннем маецца на ўвазе пытанне, якое не ўтрымлівае ў сабе іншых пытанняў. Наяўнасць 2–3 простых пытанняў

няў у адным гаворыць пра складанае дапаўняльнае пытаньне, мэта якога заключаецца ў высвятленьні праўдзівасьці альбо лжывасьці меркаваньняў адначасова.

Існуюць таксама карэктныя й некарэктныя пытаньні, правакацыйныя, мэта якіх зьбіць з думкі, пасеяць недавер, няпэўнасьць сярод удзельнікаў абмеркаваньня [1, с.11].

Другая тыпалёгія пытаньняў, прэзэнтаваная ў кнізе Дж.Вайтмара «Навучаньне для выкананьня» ў выглядзе табліцы «Тыпы эфэктыўных пытаньняў пэдагога», таксама дазволіць настаўніку арганізаваць пасьпяховы збор інфармацыі па пытаньні, якое цікавіць, падахвоціць навучэнцаў да дасьледаваньня, аналізу [табліца 1].

Табліца 1

Тыпы эфэктыўных пытаньняў пэдагога

Тыпы пытаньняў	Што яны робяць?	Як распазнаць іх?
Адкрытыя пытаньні	Заахвочваюць апавяданьне ўдзельніка дыскусіі. Хто? Што? Калі? Дзе? Які? Пытаньне-прасьба. Заахвочваюць апанэнта даць больш спэцыфічную інфармацыю.	Распавядзіце мне больш пра... Прывядзіце прыклад... Растлумачце....
Пытаньне-разважаньне	Перадаюць адкрытасьць і давер. Надзяляюць увагу рухам цела настаўніка, тону голасу і словам.	Прыклад такіх пытаньняў: «Дапамажыце мне зразумець вашу думку пасьля таго...»
Падказныя пытаньні	Заахвочваюць вучня хутчэй самому дасьледаваць, аналізаваць варыянты, магчымасьці, чым пабуджаюць настаўніка «слушна» адказаць. Надзяляюць увагу словам, рухам цела настаўніка й тону голаса.	Пры падказным пытаньні адказ ня можа быць няслушным. Іх выкарыстаньне дае магчымасьць настаўніку арганізаваць не аўтаматычнае пагружэньне ў праблему, а сканцэнтраваньне увагу ўдзельнікаў на зьмесьце аргумэнтаў, тэзаў, цьверджаньняў, якія выказваюцца [12, с. 26].

У кнізе Дж.Вайтмара «Навучаньне для выкананьня» ўвага ўдзяляецца таксама і малаэфэктыўным пытаньням, якія могуць выкарыстоўвацца настаўнікам з мэтай атрымання згоды й нязгоды з рашэньнем, якое прымаецца, неабходнасьці атрымання пэўнай інфармацыі [12, с.27].

Закрытыя пытаньні заахвочваюць пытаньні «так» і «не», пачынаюцца зь дзеясловаў: ёсьць... рабіць... мець...

У працэсе вядзеньня дыскусіі пажадана карыстацца простымі пытаньнямі, яны дазваляць даць зьмястоўныя адказы і не ўзьнікнуць двухсэнсоўнасьці.

У кнізе «Інновации в мировой педагогике: обучение на основе исследования, игры и дискуссии» М.В. Клэрын вылучае прыёмы, якія неабходна ўлічваць настаўніку пры пастаноўцы пытаньняў і атрымання іх адказаў.

Да іх адносяцца:

- час на абдумваньне навучэнцамі адказаў;
- пастаноўка пэўных недвухсэнсоўных пытаньняў;
- падача зваротнай сувязі на кожны адказ вучня;
- задаваньне ўдакладняльных пытаньняў ці пытаньняў на роздум, зьмену думак вучняў;
- заахвочваньне навучэнцаў дакладна фармуляваць тэзы, прыводзіць прыклады, якія пацьвярджаюць зробленыя высновы [4].

Выкарыстаньне такіх прыёмаў будзе садзейнічаць павелічэньню працягласьці адказаў, колькасьці аргумэнтаў, якія прыводзяцца, ідэяў, пытаньняў, якія задаюцца. Тэзы ўдзельнікаў дыскусіі стануць больш зьмястоўнымі й абгрунтаванымі, якія, хоць і не адказваюць на пастаўленае пытаньне, але адносяцца да тэмы, якая абмяркоўваецца.

Паралельна з гэтым будзе ўзрастаць уключанасьць пасіўных навучэнцаў у працу групы, узаемадзеяньне вучняў паміж сабой і з настаўнікам.

5. СПАСАБЫ АРГАНІЗАЦЫІ ДЫСКУСІІ

Важная ўмова паспяховай дыскусіі – актыўная пазыцыя ўсіх навучэнцаў у дадзеным відзе дзейнасьці. Так, арганізуючы дыскусію

з дапамогай мэтаду «Так» і «Не», настаўнік дае магчымасьць усім навучэнцам заняць пазыцыю па пытаньні, якое абмяркоўваецца, і пэўным чым зафіксаваць яе.

Мэтад «Так» і «Не»

Мэтад дазваляе

- Пашырыць уяўленьне вучняў пра тэму ўроку.
- Вызначыць навучэнцу сваю пазыцыю ў тэме ўроку.
- Замацаваць матэрыял.

Матэрыяльнае забесьпячэньне

Дзьве карткі на кожнага навучэнца, на адной зь іх напісана слова «Так», на другой – «Не», гадзіннік з сэкунднай стрэлкай.

Падрыхтоўка й правядзеньне

Настаўніку неабходна расставіць мэблю ў фармаце «Кола», падрыхтаваць карткі з надпісамі «Так» і «Не», сфармуляваць і запісаць для сябе тры цьверджаньні па тэме ўроку.

Навучэнцы сядваюць у кола, і кожны атрымлівае дзьве карткі: адна са словам «Так» другая – «Не».

Пасьля настаўнік зачытвае цьверджаньне вучням і дае час (1–2 хвіліны) для самастойнага асэнсаваньня, пасля чаго кожны ўдзельнік дыскусіі выбірае і паказвае картку, якая абазначае згоду ці нязгоду зь цьверджаньнем, якое прагучала. Калі ўсе вучні зрабілі свой выбар, настаўнік прапануе двум навучэнцам з супрацьлеглымі думкамі прывесці аргумэнты ў абарону сваіх пазыцыяў. Пасьля таго як яны пракамэнтуюць свой выбар, іх выказваньні могуць дапоўніць іншыя вучні.

На што варта зьвярнуць увагу

- Неабходна заахвочваць вучняў выказацца, асабліва, калі гэты мэтад праводзіцца ўпершыню.
- Настаўнік можа прыводзіць аргумэнты ў абарону адной з пазыцыяў, ініцыяваць дыскусію ў тым выпадку, калі ўсе навучэнцы зрабілі аднолькавы выбар.

- Цьверджаньяў не павінна быць шмат. Аптымальны варыянт – тры.

Пры вялікай колькасці навучэнцаў у клясе складана стварыць умовы для аднолькавай актыўнасці ўсіх вучняў, асабліва тых, хто часта знаходзіцца ў ролі назіральнікаў, чым удзельнікаў. У такіх выпадках найбольш эфектыўнай будзе арганізацыя дыскусіі ў падгрупах. Мэтады «Тарнада» і «Пустое крэсла» дазваляюць навучэнцам першапачаткова абмеркаваць праблему ў падгрупе, выказаць сваю думку, затым прэзентаваць яе аднаклясьнікам і пачуць іншую пазыцыю на пытаньне, якое разглядаецца.

Мэтад «Тарнада»

Мэтад дазваляе

- Разьвіць уменне прыводзіць аргументы ў абарону сваёй пазыцыі, задаваць пытаньні і адказваць на іх.
- Фармаваць культуру вядзеньня дыскусіі.
- Разьвіць уменне ўзаемадзейнічаць у групе.
- Набыць досвед падрыхтоўкі паведамленьня й выступленьня зь ім.

Падрыхтоўка й правядзеньне

У пачатку ўроку настаўнік дзеліць клясу на тры малыя групы і расстаўляе мэблю ў форме «Дыскусійны клуб» (па дзьве парты састаўляюцца разам), фіксуе нормы і крытэры ацэнкі працы ў групах, распавядае паслядоўнасьць правядзеньня дыскусіі.

Мэтад прадугледжвае некалькі этапаў правядзеньня. За выкананьне кожнага этапу настаўнік налічвае балы (звычайна шкала адзнакаў адпавядае колькасці групаў, якія ўдзельнічаюць у дыскусіі: тры каманды ацэньваюцца па трохбальнай шкале). Настаўнік выстаўляе балы, адзначаючы адметныя выступы вучняў у абарону сваёй пазыцыі, фіксуючы цікавыя думкі, пытаньні, добра аргументаваныя адказы вучняў.

Першы этап.

За 1–2 хвіліны ўсе групы выбіраюць сабе лідэраў, прыдумваюць назву і дэвіз. У ходзе прэзэнтацыі настаўнік фіксуе на дошцы (аркушы паперы) назву групаў.

Другі этап.

Настаўнік прапаноўвае падчас адной хвіліны навучыцца казаць хуткагаворку (адна для ўсіх групаў) усёй малой групай.

Трэці этап.

Настаўнік аб'яўляе тэму абмеркаваньня й фармулюе цвёрджаньне, вакол якога будзе разварочвацца дыскусія. Затым ён прапаноўвае адной групе прывесці аргумэнты ў абарону цвёрджаньня, другой — паспрабаваць яго абвергнуць. Пасьля ўдакладненьня заданьня гэтыя групы на працягу 10 хвілінаў рыхтуюць невялікі вусны выступ.

Задача трэцяй (групы, якая застаецца) – фармуляваньне дзесяці пытанняў (па пяць кожнай малой групе) з мэтай удакладненьня пазыцыяў першых дзвюх групаў.

Чацьверты этап.

Прэзэнтацыя працы малых групаў праходзіць па наступнай схеме:

а) Выступае лідэр групы, якая прыводзіла аргумэнты ў абарону цвёрджаньня.

б) Прадстаўнікі трэцяй групы задаюць 5 пытанняў. На падрыхтоўку кожнага адказу групе, якая выступіла, даецца 30 сэкондаў. Тут уступае ў сілу яшчэ адно правіла: адзін вучань з трэцяй групы можа задаць толькі адно пытаньне камандзе, якая выступіла.

в) У падрыхтоўцы адказу ўдзельнічае ўся група, але кожны вучань мае права прэзэнтаваць адказ толькі на адно пытаньне. Лідэр удзельнічае ў абмеркаваньні адказаў на пытаньні, якія паступаюць, але не адказвае на іх. Гэтае правіла дзейнічае і на пятым кроку прэзэнтацыі.

г) Настаўнік ацэньвае выступленьне лідэра і адказы на пытаньні трэцяй групы, выстаўляючы дзьве адзнакі.

д) Выступае лідэр групы, якая абвергла прапанаванае цвёрджаньне.

е) Прадстаўнікі трэцяй групы задаюць 5 пытанняў.

ж) Настаўнік ацэньвае выступ лідэра, адказы на пытаньні трэцяй групы, выстаўляючы дзьве адзнакі.

з) Настаўнік ацэньвае працу трэцяй групы, выстаўляючы адзнакі за кожны блёк пытанняў.

Пяты этап.

Заканчэньне дыскусіі, падвядзеньне настаўнікам вынікаў групавой працы.

На што варта зьвярнуць увагу

Клясу колькасцьцю ад 25 вучняў і болей настаўнік можа падзяліць на 4 групы, дзье зь якіх будуць працаваць над тэкстам, астатнія дзье – рыхтаваць і задаваць пытаньні.

Мэтад «Пустое крэсла»

Мэтад дазваляе

- Пашырыць уяўленьні навучэнцаў па тэме, якая абмяркоўваецца.
- Зьвярнуць увагу на разнастайнасьць думак, меркаваньняў на прапанаваную тэму.
- Разьвіць уменне навучэнцаў ажыцьцяўляць выбар і аргумэнтаваць яго.

Падрыхтоўка й правядзеньне

Настаўнік выбірае тэмы, рыхтуе 4 выказваньні, якія ўяўляюць розныя пункты гледжаньня на пытаньне, якое абмяркоўваецца і расстаўляе мэблю ў форме «Кола».

Кожнае выказваньне пішацца на асобным вялікім аркушы папэры. Напісанья выказваньні размяшчаюцца на падлозе, утвараючы кола. Усе навучэны падымаюцца і, пераходзячы ад аркушу да аркушу, знаёмяцца са зместам выказваньняў. Затым кожны вучань выбірае тое выказваньне, зь якім ён згодны і сядзе каля яго. Такім чынам, ствараюцца малыя групы для дыскусіі.

Кожная група на працягу 10–15 хвілінаў абмяркоўвае змест выказваньня, фіксуючы аргумэнты, якія пацвярджаюць яе выбар.

Пасьля абмеркаваньня ў малых групах перад кожнай зь іх ставіцца адно крэсла, на якое сядзе прадстаўнік групы, каб выказаць сумесна выпрацаваную думку па тэме, якая абмяркоўваецца, і пачаць дыскусію. Час выступленьня – 2–3 хвіліны.

Завершыўшы выступленьне, ён вяртаецца да малое групы. Кожны вучань можа працягнуць дыскусію, выказваючы сваю думку, падтрымліваючы аргумэнтамі пазыцыю групы ці падкрэсьліваючы недакладнасьці папярэдніх уступаў. Для таго каб уключыцца ў абмеркаваньне, ён павінен заняць пустое крэсла, якое стаяла перад ягонай малой групай. Вучань можа толькі адзін раз заняць пустое крэсла.

Настаўнік завяршае дыскусію за 5 хвілінаў да канца ўроку, каб падвесьці вынікі працы групаў і, калі неабходна, выставіць адзнакі.

На што варта звярнуць увагу

- Колькасць выказванняў не павінна перавышаць чатырох.
- Пры наяўнасці цяжкасцяў у вучня ў азначэнні сваёй пазыцыі настаўнік можа прапанаваць выбраць тое выказванне, якое бліжэй за ўсё да перакананняў навучэнца.
- Пры вялікай колькасці вучняў у малых групах і жаданні актыўнага ўдзелу ўсіх членаў каманды настаўнік можа абмяжоўваць час выступлення прадстаўнікоў камандаў.

Разьвіваць у навучэнцаў навыкі вядзення дыскусіі настаўнік можа ня толькі праводзячы ўрокі-дыскусіі, але й арганізоўваючы назіраньні навучэнцаў за ходам дыскусіі. Такім чынам, навучэнцы, з аднаго боку, маюць магчымасць прааналізаваць уласны вопыт удзелу ў дадзеным відзе дзейнасці, а зь іншага – абзначыць слабыя й моцныя бакі дыскусіі, назіраючы за яе ходам. Мэтад «Прыняцце рашэння» дазволіць настаўніку арганізаваць гэтую дзейнасць.

Мэтад «Прыняцце рашэння»

Мэтад дазваляе

- Пашырыць уяўленне вучняў па тэме, якая абмяркоўваецца.
- Вызначыць вучню сваю пазыцыю ў зьмесьце ўроку.
- Замацаваць матэрыял.

Падрыхтоўка й правядзеньне

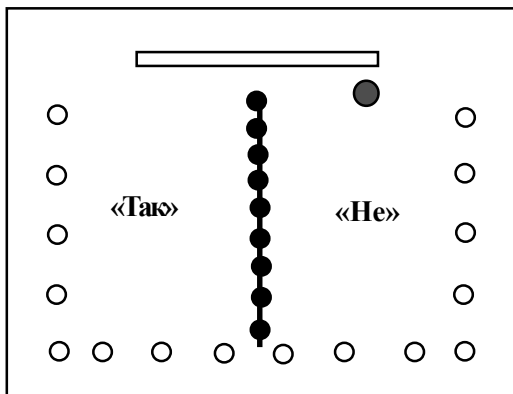
Настаўнік рыхтуе цвёрджаньні, чытач рыхтуе цвёрджаньні, дзеліць клясу на дзве малыя групы й расстаўляе мэблю ўздоўж сцэнаў аўдыторыі, пакідаючы цэнтар памяшканьня вольным для руху. Аўдыторыя дзеліцца на дзве часткі цэнтральнай лініяй. Адна частка памяшканьня абзначана словам «Так», другая – «Не» [мал. 1].

Першы этап – 10 хвілінаў.

На першым этапе адна група зьяўляецца назіральнікамі, мэта якіх фіксаваць цікавыя выказваньні, аргумэнты, меркаваньні ўдзельнікаў, і назірае за разьвіцьцём самой дыскусіі, а таксама за выкананьнем

нормаў працы ў групе. Назіральнікі размяшчаюцца па пэрымэтры аўдыторыі.

Другая група ўдзельнічае ў дыскусіі й размяшчаецца на лініі, якая падзяляе аўдыторыю [мал.1].

Мал. 1. Схема размяшчэння навучэнцаў у аўдыторыі на першым этапе правядзення мэтадыкі.

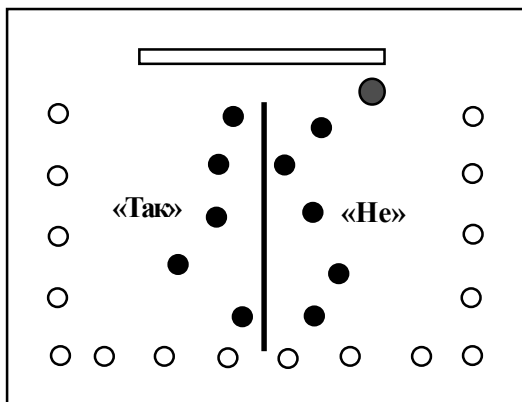
○ – назіральнік; ● – удзельнік дыскусіі.

Настаўнік прапаноўвае вучням цвёрджаньне, у дачыненні да якога яны пасля хвіліннага абдумвання павінны вызначыць сваю пазыцыю. Пазыцыя абазначаецца размяшчэннем вучня адносна лініі, якая падзяляе аўдыторыю. Чым больш катэгарычны адказ удзельніка дыскусіі, тым далей ён будзе знаходзіцца ад лініі падзелу.

На схеме гэты працэс можна паказаць наступным чынам [мал.2].

Пасля таго як вучні занялі пэўныя пазыцыі, настаўнік прапаноўвае кожнаму па чарзе прывесці шэраг аргументаў у абарону свайго выбару і паспрабаваць сваімі выказваннямі паўплываць на думкі апанэнтаў. У працэсе дыскусіі вучань можа мяняць свае погляды ў дачыненні да прадмету дыскусіі і займаць новае становішча адносна лініі падзелу.

Завершыўшы абмеркаваньне, вучні вяртаюцца на лінію падзелу. Настаўнік зачытвае новае цвёрджаньне.

Мал. 2. Прыклад размяшчэння навучэнцаў на другім этапе правядзення мэтадыкі.

○ – назіральнік; ● – удзельнік дыскусіі.

Пасля абмеркавання ўсіх выказванняў настаўнік дае слова назіральнікам, якія выказваюць сваю думку пра тое, як праходзіла дыскусія.

Другі этап – 10 хвілінаў.

Групы мяняюцца ролямі: цяпер назіральнікі становяцца ўдзельнікамі дыскусіі, а роля назіральнікаў пераходзіць да групы, якая раней дыскутавала.

Трэці этап – 15 хвілінаў.

Настаўнік фармуе некалькі малых групаў, мэтай якіх ёсць зьме-на цвёрджаньняў такім чынам, каб з новай фармулёўкай згадзіліся ўсе сябры малой групы. Аптымальная колькасць групаў – чатыры (адно цвёрджаньне – адной групе).

На што варта звярнуць увагу

- Навучэнцы могуць перасоўвацца з крэсламі і сядзець на іх падчас дыскусіі.
- У працэсе дыскусіі пажадана, каб кожны вучань выказаўся і прывёў аргументы ў абарону выбранай пазыцыі.

- Цвёрджаньняў не павінна быць шмат. Аптымальны варыянт – два.
- Групы назіральнікаў могуць дапамагаць настаўніку ў выстаўленьні адзнак удзельнікам дыскусіі.

Практыка вусных дэбатаў, якая існуе, прадугледжвае доўгую, мэтанакіраваную падрыхтоўку камандаў, цяжкую тэхналёгію правядзеньня і іх арганізацыю ў пазаўрочны час. Таму размова пойдзе пра мэтад «Пісьмовыя дэбаты», выкарыстаньне якога дазваляе настаўніку прытрымлівацца часовых рамак уроку, арганізаваць дыскусію вучняў у парах.

Мэтад «Пісьмовыя дэбаты»

Мэтад дазваляе

- Сфармаваць культуру дыскусіі.
- Разьвіваць уменне фармулёўкі аргумэнтаў у абарону сваёй пазыцыі.
- Разьвіваць навыкі пісьмовай мовы.

Матэрыяльнае забесьпячэньне

Папера фармату А4.

Падрыхтоўка й правядзеньне

Вучні знаёмяцца з тэмай, якая ёсьць прадметам дэбатаў, і з мэханізмам іх правядзеньня.

Настаўнік аб'ядноўвае вучняў у пары і вызначае, якую пазыцыю будзе адстойваць кожны навучэнец. Напрыклад, адзін вучань прыхільнік дадзенай пазыцыі, другі – супраціўца. Калі ў клясе няцотны лік навучэнцаў, то настаўнік арганізуе працу адной трыяды.

Навучэнцы сядваюць сьпінай адно да аднаго. Настаўнік зачытвае цвёрджаньне, і вучні пачынаюць пісьмовы дыялёг. На фармуляваньне аргумэнтаў у абарону сваёй пазыцыі даецца пяць хвілінаў. Вучні запісваюць іх на аркушы паперы ў фармаце разгорнутых тэзаў.

Па сканчэньні часу навучэнцы мяняюцца лістамі, чытаюць тэзы сваіх апанэнтаў і прыводзяць шэраг антытэзаў. Час працы – 5 хвілінаў. Такая працэдура абмену лістамі паўтараецца 2–3 разы.

У апошнім раўндзе вучням даецца магчымасьць напісаць індывідуальна (альбо сумесна, у парах) выніковую працу па дыскусіі, пасля чаго працы зьбіраюцца настаўнікам. Пры падвядзеньні вынікаў пісьмовых дэбатаў настаўнік можа задаць пытаньні: «Якія былі найлепшыя аргумэнты ў партнэра?», «Што спадабалася ў аргумэнтах твайго партнэра», «Што было незразумелым у аргумэнтах партнэра?».

На што вярта зьвярнуць увагу

Праца вучняў можа быць ацэнена індывідуальна ці папарна. Калі настаўнік плянуе выставіць адзнакі за гэтую працу, то ён павінен папярэдзіць вучняў на самым пачатку ўроку.

Наш зварот да дыскусіі невыпадковы і зьвязаны з тым, што тыя магчымасьці, якія яна дае, дазваляюць настаўніку рэалізоўваць у сваёй дзейнасьці стратэгію актыўнага навучаньня. Мы стараліся раскрыць і паказаць гэтыя магчымасьці, дапамагчы настаўніку пераадолець складанасьці пры яе арганізацыі й правядзеньні. Гэта дазваляе нам спадзявацца на больш шырокае прымяненьне дыскусіі ў навучальным працэсе школы.

Літаратура

1. Дискуссия в научно-технической пропаганде и активном обучении. – М.: Знание, 1990. – 40с.
2. Игнатович Т.В. Содержание и формы обучения жанру дискуссии в средней школе //Актуальные проблемы коммуникативной фонетики и вопросы эффективности речевого общения. Материалы международной конференции 29–30 мая 1997. – Мн.: МГЛУ. – С. 129–131.
3. Карпей Ж., Б.Ван Урс. Дидактические модели и проблема обучающей дискуссии // Вопросы психологии. – 1993. – №4. – С. 20–26.
4. Кларин М. В. Инновации в мировой педагогике: обучение на основе исследования, игры и дискуссии (Анализ зарубежного опыта). – Рига: НПЦ «Эксперимент», 1995. – 176с.
5. Козловская В.А. Дискуссионная речь и полилог. – Киев: Знание, 1989. –17с.
6. Мишаткина Т.В., Яскевич Я. С. Феномен общения в философии и культуре XX века. – Мн.: РИВШ, 2000. – 135с.
7. Навучаемся дэмакратыі без нуды і з ахвотай: у 2-х ч. / Адук. цэнтр фонду развіцця мясцовай дэмакратыі ў Шчэціне; Пад рэд. П. Фенрыха і інш. – Шчэцін: АЦФРМД, 1996. – Ч. 1,2.

8. Подласый И.П. Педагогика: Учеб. для студентов высших педагогических учеб. заведений. – М.: Просвещение, Гуманитарный изд. центр ВЛАДОС, 1996. – 432с.
9. Российская педагогическая энциклопедия: В 2-х томах / Гл. редактор В.В. Давыдов. – М.: Большая Российская энциклопедия, 1993. – Т. 1. – 608с.
10. Alleman J., Brophy J. Estimation to Learning by methods of Social Constructivism – Education Research, 1991.
11. Basis O. Se construire dans le savoir, a l'ecole, en formation d'adultes, 1998.
12. Whitmore J. Coaching for Performance. The new Edition of the Practical Guide. – London, 1998.